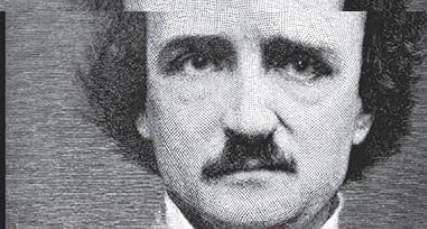

ЕДГАР АЛЛАН ПО

**ПАДІННЯ ДОМУ
АШЕРІВ**

Едгар Аллан По — американський письменник, поет, есеїст, драматург, літературний редактор і критик, один із провідних представників американського романтизму.

«Падіння дому Ашера» — це новела американського письменника Едгара По. Новела, як твір жанру Готична фантастика, включає теми безумства, сім'ї, ізоляції та метафізичних ідентичностей.

Переклад Майка Йогансена.

*Strelbytskyu Multimedia Publishing © Ukraine —
Kyiv 2023*

Едгар Аллан По

Падіння дому Ашерів

*Son coeur est un luth suspendu:
Sitôt qu'on le touche, il résonne.*

De Béranger

*(Його серце — підвішена лютьня:
Доторкнись — і вона задзвенить).*

Беранже¹

Через цілий млистий темний глухий день восени, коли хмари гнітючо звисали з низького неба, я їхав сам верхи дивною й жахливою країною; і, нарешті, коли витяглися довгі вечірні тіні, побачив меланхолічний Дім Ашерів. Не знаю, як то сталося, але при першій погляді на нього почуття нестерпного суму увійшло в мою душу. Я кажу — нестерпного, бо те почуття не полегшував той напівприємний, поетичний бо, настрій, що навівають найсумніші краєвиди у страшній і нелюдській містині. Я подивився на сцену, що була переді мною, на самий замок, і простий ландшафт — на бляклі стіни — на порожні, як очі, вікна — на рідку високу осоку — на рідкі стовбури засохлих дерев — з отим над усе гнітючим чуттям, яке буває

¹ Беранже — Pierre Jean de Béranger (1780–1857), з вірша «Le refus» («Відмова»).

тільки в того, хто прокидається після опійного сну, — гірким падінням у буденне життя — огидним спаданням серпанку. Серце хололо, падало, падало в безодню — мисль плекала непереборний жах, і скільки б не цькувала її фантазія, не могла її підійняти в гору. «Що ж то, — спинився я й думав, — так упливало на мої нерви, коли я дивився на дім Ашерів»? Це була тайна невіршена, і я не міг боротися з темними образами, що наступали на мене. Я мусив мимоволі визнати, що хоча безумовно *існують* у природі такі сполучення простих предметів, що мають силу отак на нас упливати, та все ж аналіз отих сил лежить глибше від сфер нашого мислення. «Могло статись, — міркував я, — що просто інакшого розпологу подробиць сцени чи деталей картини досить було б, щоб зменшити чи, може, і знищити зовсім її спроможність родити сум». І от, перевіряючи свою думку, я скерував коня до прикрого берега чорного зловісного озера, що в непорушнім блисківі лежало коло будов, і подивився вниз — і відчув жах ще глибший, ніж попереду — бачивши викривлені й перевернуті образи сірої осоки, мертвих дерев і порожніх, як очі, вікон.

Проте в цій домівлі суму я збирався прожити кілька тижнів. Її власник Родерік Ашер був товаришував зі мною за хлоп'ячих літ, та багато

років минуло з того часу, як ми бачилися в-останнє. Але незадовго перед тим я, перебуваючи далеко в іншому краю, дістав листа від нього, що своїм дико настирним змістом вимагав особистої відповіді. Письмо його показувало ознаки нервового напруження. Він писав про гостру тілесну хворобу — про розумовий розлад, що гнітив його душу, про серйозну потребу бачити мене, як свого найкращого, ба єдиного друга, щоб у моїм веселім товаристві мати полегкість від недуги. Той тон, у яким все це, і багато ще чого було сказано — те *серце*, що жило в цій проханні, не дозволяло мені довго вагатися, і я негайно скорився закликові, що все ж здався мені дивовижним.

Хоча, хлопцями будучи, з нас були близькі приятелі, та я на ділі мало чого знав про свого друга. Він завжди був надзвичайно стриманий і самотній. Я знав, однак, що його дуже стародавню фамілію спредвіку характеризувала особлива чуйність, що виявлялася протягом багатьох поколінь у багатьох мистецьких творах, за останніх часів позначилася в ділах щедрої і скромної благодійності і в ревній пристрасі радше до витівок, ніж до класичних і ясних красот музичного мистецтва. Я знав також той дуже незвичайний факт, що пень раси Ашерів, хоч який поважний вік він мав за собою, але ж ніколи не дав якої довговічної парості, інакше сказати, що вся родина

зменшувалася і вимирала і що так було завжди з дуже невеликими змінами й варіаціями. Обмірковуючи те, як оце вимирання ішло в згоді з особливостями самих людей і як воно могло протягом віків упливати на них, я думав, що, може, якраз ця відсутність бокових галузів і послідовна незмінна передача дідизни від отця до сина вкупі з ім'ям нарешті настільки поєднала в уяві селян замок і родину, яка ним володіла, що первісна назва дідизни зовсім зтерлася й розчинилася у тій двозначній і староденній назві «Дому Ашерів».²

Я сказав, що єдиним наслідком моєї дещо дитячої спроби, коли я заглянув у озеро, було те, що перше химерне враження ще поглибилося. Не може бути сумніву в тім, що свідомість швидкого зростання в мене забобонів — чому б мені називати це інакше? — що ця свідомість послужила тільки до того, щоб забобони ще збільшити. Скільки я знаю, такий вже є парадоксальний закон усіх почуттів, що в основі їх лежить страх. І, може, тільки з цієї причини, коли я перевів знову очі на самий замок з

² «Дім Ашерів» — «House of Usher»: House — 1. дім, житлова споруда; 2. рід, фамілія. Саме ж прізвище Usher для англійського читача асоціюється з посадою придверника (швейцара, капельдинера), який зустрічає новоприбулих гостей чи відвідувачів, — або ж урядовця, який знайомить необізнаних з заведеним порядком речей.

образу його в озері, в уяві моїй виросла дивна вигадка, вигадка настільки смішна, що я згадаю її лише, щоб показати творчу силу почуттів, що мене гнітили. Вона так уплинула на мою уяву, що я дійсно повірив, що над усім замком і маєтком нависла атмосфера, властива їм самим і їхньому непосередньому оточенню — атмосфера, що немала нічого спільного з повітрям і небом, а видималася з мертвих дерев і сірих мурів, і мовчазного озера, — чумний і таємничий дим, тьмянний, кляклий, заледве видимий на колір.

Струшуючи з душі своєї те, що мусило б бути тільки сном, я уважніше роздивився на саму будову. Головне, чим вона визначалася, це своєю одвічною стародавністю. Століттями вона мусила була половіти. Тонкі гриби росли на всьому фасаді, звисаючи плутаним павутинням з карнизів, та все це було ще далеке від повного розпаду. Ні одна частина будови не впала, і якась дика невідповідність була поміж добрим зладженням частин межи собою і крихкістю поодиноких каменів. Все це нагадувало мені стару деревинь, що гнила багато років десь у покинутім склепі, не стурбована подихом вітру із зовні. Але поза цією ознакою скрайньої руїни будівля не показувалася нестійкою. Може, що око уважливого глядача побачило б ледве примітну розколину, яка, починаючись від даху будови ішла вниз удовж

стіни зигзагами, доки не зникала аж у тьмавих водах озера.

Дивлячись на все це, я проїхав короткою гаткою до дому. Слуга взяв мого коня, і я увійшов у готицький портал залі. Лакей, ступаючи неначе крадькома, провів мене мовчки через заплутані і темні ходи до кабінету свого хазяїна. Багато з того, що нам зустрілося ідучи, підвищувало, не знати вже як, ті неясні почуття, про які я вже казав. Хоча все навколо мене — і горорізьба на стелі, і тьмаві шпалери на стінах, і підлога з чорного дерева, фантасмагоричні панцери та зброя, що дзвеніли, коли я проходив повз них, хоча все це були речі, до яких, чи до подібних до них, я був звик з дитинства, хоча я одразу признав усе це за зовсім знайоме — та я все ж дивувався, які чужі й невідомі думки здіймало воно в мені. На одній з східниць я зустрів фамільного лікаря. Його обличчя носило на собі — так здалося мені — вираз низької хитрості, перейнятий замішанням. Він привітав мене з острахом і пройшов. Лакей одчинив двері і ввів мене до свого пана.

Кімната, в якій я опинився, була дуже велика і висока. Вікна були довгі, вузькі і гостроверхі і зовсім недосяжні знизу — так високо вони були врізані над чорним дубовим долом. Слабі промені червонуватого світла проникали крізь решітчасті віконниці і досить давали світла, щоб можна було

розглянути найвидатніші речі навколо; та очі даремно силкувалися досягти відлеглих кутів кімнати чи пустинь ввігнутої і різьбленої стелі. Темні драпрі звисали з стін. Меблі були безладні, незручні, стародавні й обірвані. Сила книг і музичних інструментів лежали на них, але не могли оживити їх. Я відчув, що вдихаю атмосферу смутку. Подих смутного глибокого непереможного смутку тяжив над усім і переймав усе.

Коли я увійшов, Ашер підвівся з софи, що на ній він був простягшись лежав, і привітав мене з жвавою теплістю, в якій було багато, як мені спочатку здалося, зайвої щирості, нарочитого зусилля від знудьгованої світської людини. Та, глянувши йому в вічі, я переконався одразу його цілковитої щирості. Ми сіли, і скільки хвилин, поки він мовчав, я дивився на нього з почуттям жалю і страху. Певне, жодна людина не могла так страшно змінитися за такий короткий час, як змінився Родерік Ашер. З великим зусиллям я впізнав у привиді, що був переді мною, товариша моїх ранніх хлоп'ячих розваг. Але його обличчя повсякчас було надзвичайне. Мертвий колір обличчя — очі великі, вогкі й блискучі над усе; губи тонкі й дуже бліді, але прекрасної форми; ніс делікатною єврейською лінією та ніздрі ширші, ніж звичайно буває в подібних випадках; граційно вирізьблене підборіддя, що промовляло про нестачу моральної

енергії, бо мало висувалося вперед, волосся м'якше й ніжніше за павутиння — ці риси сполучені з незвичайно широким лобом творили лице, яке не так легко було забути. Та тепер у самім перебільшенні питимого звичайного характеру цих рис і виразу полягала така зміна, що я не знав, до кого я балакаю. Страшно бліде обличчя і дивовижний блиск очей над усе здивували й злякали мене. Шовкове волосся його виросло без догляду, і дико прозорі хвилі його радше спливали, ніж спадали на лице, і з зусиллям навіть я не міг знайти нічого людського в його химернім виразі.

У поведінці мого друга вразила мене якась незладність і непостійність; і я скоро дібрав, що вона походить з низки слабих і безуспішних спроб побороти постійний страх — надзвичайне нервово напруження. Я вже був почасти підготований до чогось подібного не тільки з його листа, а й зі спогадів про деякі хлоп'ячі риси, а також з висновків з особливостей його фізичної формації і нервової системи. Він був упереміну то жвавий, то пригнічений. Його голос раптом мінився від тремтивої нерішучості (коли мужність зовсім покидала його) до того роду енергійної рішучості, того прикрого, важкого, неспішного, глухого вислову — цього олив'яного, урівноваженого і цілком розміреного горлового тембру, що характеризує пропащого п'яницю, непоправного

курія опіуму підчас найбільшого напруження і піднесення.

От що він говорив мені про мету мого приїзду, про серйозну потребу бачити мене і про розраду, що я мусив йому подати. Він докладно спинився на тому, що він узивав своєю недугою. То була, казав він, питома й фамільна хвороба, від якої він уже³ не мав надії знайти ліків — просте нервово напруження, додав він негайно, яке, очевидно, скоро ущухне. Воно проявлялося в цілій масі неприродних почувань. Деякі з них, коли він докладно про них розповів, зацікавили і вразили мене; хоча, може бути, його вислови і вся манера розповідати були одною з причин цього. Він дуже страждав від хворобливої гостроти чуттів — тільки зовсім прісну їжу він міг переносити, він міг носити одягу тільки з однієї матерії; запахи усіх квітів його гнітили; очі його мучив навіть слабкий світ, і були лише деякі звуки, а саме звуки струнних інструментів, що не всияляли б у нього жах.

Він був рабом у одної аномальної категорії страхів. «Я загину, — казав він, — я *мушу* загинути від цієї мізерної слабості. Саме так, саме так, а не інакше я загину. Я боюся не того, що станеться, а його наслідків. Я здригаюся при думці про будь-який, хоча б найбуденніший випадок, що

може вплинути на цей непереносний душевний розлад. Я справді не сахаюся небезпеки, а тільки її наслідку — жаху. Я почуваю, що при цім зденерованім, мізернім моім становищі рано чи пізно настане час, коли я муситиму втратити разом життя і розум у якійсь сутичці з лютим привидом Жаху».

Я, крім того, помалу дізнався уривками і через окремі двозначні натяки ще про одну дивну рису його психіки. Його сковували якісь забобонні враження що до того житла, в якому він жив і з якого він не виїздив багато-багато літ, що до впливів, чию гадану силу він пояснив мені в виразах надто темних, щоб я міг їх тепер повторити — тих впливів, що деякі особливості в самій формі й стані його фамільного замку справляли на його психіку, пригнічену довгою недугою — того ефекту, що сама *матерія* сірих мурів, і веж, і чорного озера, в яке вони дивилися, кінець-кінцем стала чинити на його *душу*.

Він допускав утім, хоча й вагаючись, що той чудний сум, що його так гнітив, можна було б пояснити природнішими й очевиднішими причинами — довгою й лютою хворобою, що вже мала скінчитися смертю його улюбленої сестри, його єдиного товариша протягом довгих років — його останньої й єдиної рідні на світі.

— Її смерть, — сказав він так гірко, що я не

зможу забути цих його слів довіку, — полишить його (безнадійного й недужного) останнім представником стародавньої раси Ашерів.

Коли він це казав, леді Маделіна (так вона звалася) тихо пройшла через відлеглу частину кімнати і зникла, не побачивши мене. Я дивився на неї з крайнім здивованням, перейнятим страхом, але я все ж таки не зміг пояснити собі його почуттів. Я залякнув, коли мої очі стежили за її ходом. Коли двері нарешті замкнулися за нею, мій погляд інстинктивно й жадібно шукав обличчя її брата, та він затулив лице руками — і я міг тільки бачити більш ніж звичайну мертвенність виснажених пальців, крізь які точилися рівні часті сльози.

Хвороба леді Маделіни довгий час була загадкою для лікарів. Безмірна апатія, повільне умирання людини і часті, хоча й скороминучі, каталептичні випадки — така була незвичайна її діагноза. Досі вона безперестань змагалася проти своєї недуги і не лягла остаточно в ліжку; та вночі, коли я прибув у замок, вона піддалася (як її брат розповідав мені в несказаннім зворушенні) навальній силі недуги; і я узнав, що я був бачив її мабуть в останнє, принаймні живою.

Протягом скількох днів ні Ашер, ні я не називали її імення; і через увесь час я уперто силкувався полегшити меланхолію мого друга. Ми

малювали і читали вкупі або я слухав, як у сні, його дикі імпровізації на гітару. І от, коли чим-раз ближча інтимність дозволяла мені глибше заглянути в закутки його душі, тим прикріше я відчував, які марні були всі спроби збадьорити дух, якого тьмявість, як питома його властивість, окропляла всі предмети психічного і фізичного світу в одному негасному сьайві суму.

Я повік схороню в собі пам'ять про багато поважних годин, що я їх провів тоді з головою дому Ашерів. Та все ж мені не вдалося дати точний опис про ті заняття чи творчість, у які він мене затягав чи вказував дорогу. Натхнення і безнемірний ідеалізм кидав на все яскравий свій блиск. Його довгі імпровізовані елегії повік бринітимуть у моїм слухові. Поперед іншого я болісно зберігаю в пам'яті одне чудне викривлення й доповнення дикої мелодії з останнього вальсу фон-Вебера. Серед малюнків, над якими працювала його витончена фантазія і які мазок за мазком поринали в ту туманність, при якій я тремтів тим більше, що я не знав, від чого походить цей треміт — серед цих малюнків, які б ні живі були переді мною їхні образи, я міг би навести тільки дуже невелику частку тих, що можуть знайти свій вислів у писаному слові. Крайньою простотою, голістю своїх ідей він спиняв і зачаровував увагу, і якщо якийсь смертний коли змалював ідею, то цей

смертний був Родерік Ашер. Для мене, принаймні, в тім оточенні, що тоді було навколо мене — з чистих абстракцій, які недужний умів кинути на полотно, здіймалося колосальне, побожне, непереносне почуття, що й тіни такого я не відчував, розглядаючи яскраві, але занадто конкретні мрії Фюзелі.

Одну з фантазмагоричних концепцій мого друга, що не так була абстрактна, як інші, можна визначити, хоч і дуже неясно, словами. Маленький малюнок показував з середини безмірно довгий і прямокутний коридор чи хід з низькими стінами, вигнутою стелею, гладкий, білий, безперервний і нічим ніде не позначений. Деякі другорядні деталі наводили на думку, що це склепіння лежало безмежно глибоко під поверхнею землі. Ніде на всім його довженнім просторі не було ніякого отвору і ні смолоскипа, ні якогось іншого світла не було, а тимчасом повідь сильного проміння котилась вздовж його і окропляла все примарним і неприродним сяйвом.

Я досі казав про отой хворобливий стан слухових нервів, що робив для недужного непереносною всяку музику, окрім деяких звуків струнних інструментів. Можливо, що ці вузькі межі, що полишили йому саму тільки гітару, саме й спричиняли у великій мірі фантастичний характер його музики. Та таким способом не можна було б

пояснити гарячкову *легкість* його *імпровізацій* . Вони не могли не бути й дійсно були — в звуках, так як і в словах його диких фантазій (бо він часто супроводив свої імпровізації римованими рядками) — вони були наслідком отієї колосальної розумової сконцентрованості й зосередженості, про які я вище казав, що їх можна було спостерігати тільки в момент найвищого мистецького натхнення. Слова однієї з цих рапсодій я запам'ятав. Можливо, що вона вплинула на мене дужче через те, що в підземних містичних водах її змісту я гадав, що вбачив у перший раз повну свідомість Ашера за те, що його натхненний розум хитається на своєму троні. Вірші, під заголовком «Дім привидів», звучали майже так чи й зовсім точно так:

I

В найзеленішій із долин,
Де ангели жили,
Стояв палац, як неба син,
Прекрасний і ясний.
В державі Мисли-Короля
Палац стояв,
Й над кращим серафім крила
Свого не розкривав.

II

Знамена ясно-золоті
Над ним пливли й палали.
І все — все це було за тих
Часів, що пролунали.
І сонний вітерець, що бавивсь
У день ясний,
Спливав по баштах вниз у трави,
У ароматів рій.

III

Ті, що ішли в долині вічній,
Ті бачили в вікні,
Як духи бавились музичні
Під лютні спів тонкий,
Танцюючи навколо трону,
Там, де сидів
Порфіроносець у короні —
Король країв.

IV

І вся у перлах і рубінах
Там брама розцвіла,

Що нею плинув, плинув, плинув
І плинув, і палав
Рій ніжних лун, що відбивали
Накази короля,
Якого рівному у мудрості не мала,
Не бачила земля.

V

Та злі єства у чорних шатах
Удерлись до високих веж;
(А — плачте, плачте, бо до завтра
Король не доживе!)
І от круг дому його слава,
Що так цвіла,
Забулась, мов легенда тьмава,
Мов не була.

VI

І ті, що йдуть в долині вічній,
Ті бачать у вікні:
Товчуться форми фантастичні
Під недоладний спів,
І ринуть юрби п'яні й тоскні
Через поріг,

І регіт дикий, — але осміх
Пропає навік...

Я добре пам'ятаю, що думки, що породила в нас ця балада, привели нас до низки міркувань, де виявилось одне переконання Ашера — і я згадую його не так за його новизну (бо й інші так думали),⁴ а через те, що Ашер з надзвичайною упертістю чіплявся за нього. Це переконання полягло, загалом кажучи, в вірі в те, що рослини обдаровані свідомістю. Але в його розладженій фантазії ця думка загострилася і переходила до деякої міри на царину неорганічну. Мені немає слів, щоб висловити увесь обсяг, увесь серйозний відчай його переконання. В усякім разі віра його була стосувалася до сірого каміння, що з нього збудований був дім його батьків. Свідомість проявилася, уявляв він собі, в розпологові цих каменів, у порядкуві, в якім вони лежали, і в силі грибів, що проросли на них, і в мертвих деревах, що стояли навколо — і над усе в довгій, упертій непорушності цього порядку — і в його повторенні в недвижних водах озера. Її очевидність — очевидність цієї свідомості — проявлялася в тім,

⁴ Watson, Dr. Percival, Spallanzani, and especially the Bishop of Landaff. — See «Chemical Essays,» vol. V. (Примітка Майка Йогансена)

казав він (і я аж схопився, коли він це казав) — у повільнім, але безперечнім згущенні їхньої власної атмосфери над водою й мурами.

Наслідки цього, казав він, можна було бачити в їх мовчазнім, але настирнім і страшнім впливові, що протягом століть керував долею всього роду Ашерів і що зробив його самого таким, яким я його тепер бачив, — таким як він був. До таких думок не треба пояснень, і я утримаюся від них.

Наші книги, книги, що через довгі роки були головною розумовою поживою для хворого — були, як і можна було думати, в повній згоді з характером його фантазії. Ми схилилися вдвох над такими книгами, як от «Верверт і Шартреза» Грессе; «Бельфегор» Макіявелі; «Небо і ад» Сведенборга, «Підземна подорож Ніколая Клімма» Гольберга, «Хіромантія» Роберта Флада, Жана д'Індажіне і де-ла Шамбра; «Подорож у голубу далечінь» Тіка й «Соняшне місто» Кампанелли. Нашою улюбленою книжкою було маленьке в октаву видання «Directorium Inquisitorum» домініканця Еймеріка де-Жіронна, і були місця в «Помпоній Мелла»⁵ (Помпоній Мела (Pomponius Mela), географ, сучасник імператора Клавдія, автор твору *De situ orbis libri III* .) про старих

⁵ Помпоній Мела (Pomponius Mela), географ, сучасник імператора Клавдія, автор твору *De situ orbis libri III*.

африканських сатирів і егіпанів, над якими Ашер мріяв цілі години. Його головна розвага, проте, була читати й перечитувати надзвичайно рідку й цікаву книжку в готицьким кварто — требник забутої церкви — *Vigiliae Mortuorum Chorum Ecclesiae Maguntinae*.⁶

Я не міг не думати про дикий ритуал цієї книги і про його ймовірний вплив на недужного, коли одного вечора, коротко сказавши мені, що леді Маделіни вже не було в живих, він висловив свій намір протягом двох тижнів хоронити її тіло (перед остаточним похороном) у одному з численних склепів, що були під мурами замку. Одначе, прилюдним мотивом до цього дивного вчинку було щось, з чим я не наважувався сперечатися. Він сказав мені, що до цього його призвів незвичайний характер хвороби покійної, настирні й невідступні розпити з боку її лікарів і те, що фамільний цвинтар був у далекім і відкритім місці. Я не заперечуватиму, що коли я згадав зловісне обличчя людини, що я зустрів на східцях того дня, як я приїхав у дім Ашерів, я не мав охоти сперечатися з тим, що уважав, принаймні, за нешкідливу і в усякім разі не неприродну обачність.

З прохання Ашерового я особисто допомагав

⁶ *Vigiliae Mortuorum Chorum Ecclesiae Maguntinae* — Всеношна Мертвого хору церкви Майнц (латин.).

йому влаштувати тимчасовий похорон. Ми вдвох самі віднесли тіло в труні до містини упокоєння. Склеп, у якому ми її поставили (і який так довго був замкнений, що наші смолоскипи, закуривши в тяжкім повітрі, мало допомагали нам), був малий, вогкий і зовсім не освітлений нічим — він лежав дуже глибоко в землі просто під тією частиною замку, в якій була моя опочивальня. Ним користувалися, очевидно, в далекі феодальні часи, як в'язницею, а пізніше — як складом для пороху, чи якої іншої сильно вибухової речовини, бо частина його долівки і весь довгий склеп-коридор, яким ми дійшли до нього, були вистелені мідними листами. Двері з масивного заліза теж були подібним способом забезпечені. Їх колосальна вага спричиняла гострий і ріжущий скрип, коли вони поверталися на завісах.

Склавши свою траурну ношу на рями в цій державі жаху, ми підняли трохи ще не пригвинчене віко труни і подивилися в обличчя покійній. Страшна схожість між братом і сестрою уперше забрала мою увагу; і Ашер, мабуть угадуючи мої думки, прошепотів скільки слів, з яких я дізнався, що покійна і він були близькі і що симпатії, заледве зрозумілі, завжди жили в них. Але наші погляди недовго покоїлися на мертвій, бо ми не могли спокійно на неї дивитися. Недуга, що отак за юних літ звела Маделіну Ашер у гроб, полишила, як

звичаєм по всіх гостро каталептичних хворобах, насмішку слабого рум'янця на грудях і обличчі і отой підозріло застиглий осміх на вустах, що такий страшний буває по смерті. Ми знов закрили і загвинтили віко і, зачинивши старанно залізні двері, пішли, з трудом пробираючись, в мало чим ясніші верхні покої замку.

І, от, коли проминуло стільки днів гіркого жалю, сталася наявна зміна в психічному розладі мого друга. Його звичайні манери зникли. Він занедбав чи покинув свої звичні діла, він бродив з кімнати до кімнати похапливою, нерівною й безцільною ходою. Блідість його обличчя стала, коли це було можливе, ще мертвеннішою — але блиск його очей остаточно згас. Уже не можна було почути від нього того сухого тону, про який я говорив вище — тремтливі вібрації, як від крайнього жаху, запанували в його голосі. Бувало часом, здавалося мені, що його розум бореться з якоюсь гнітючою таємницею, яку йому бракувало мужності розкрити. Часом знову я мусив віднести все це на карб неояснених ухилів божевільного мозку, бо я бачив, як він дивився відсутнім поглядом через довгі години, в позі найглибшої уваги, ніби прислухаючись до якогось уявленого звуку. Не диво ж, що це його становище тероризувало — заражало мене. Я почував, як у мені, плазуючи, здіймаються повільно, але певно,

дикі впливи його фантастичних і настирних забобонів.

Пішовши спати пізно, сьомої чи восьмої ночі по тому, як ми поклали леді Маделіну в в'язниці, я зазнав цих почувань з особливою силою. Я не міг заснути, а години минали й минали. Я силкувався логічним мисленням побороти нервовість, що опанувала мене. Я намагався повірити, що багато, коли не все, з того, що я почував, було наслідком сильного впливу похмурої обстанови кімнати, — темних і подертих драпрів, що, схвильовані під час бурі, скажено лопотіли по стінах і неясно шелестіли по різьблених оздобах ліжка. Та мої зусилля були даремні, непереможний страх поволі увійшов у мене, і нарешті на моїм серці угніздився зародок абсолютної безпричинної тривоги. Схопившись і струсивши його з себе, я підвівся з постелі і, вдивляючися в безмежну темряву кімнати, я прислухався — не знаю чому, хіба що мене штовхав інстинкт — до якихось низьких і глухих звуків, що заходили не знати звідки довгими інтервалами, коли вщухала буря. Обхоплений безмірним страхом, незрозумілим, але нестерпним, я похапцем одягся (бо почував, що однаково не спатиму цієї ночі) і пробував визволитися від того полону, в який я потрапив, швидко ходячи взад і вперед по кімнаті.

Я встиг лише скільки разів пройти по кімнаті,

коли легка хода на прилеглій східниці спинила мою увагу. Я впізнав її — це був Ашер. За хвилину він постукав легенько в двері моєї кімнати і увійшов, несучи в руці лямпу. Його обличчя було, як звичайно, змертва бліде, але поза цим у його очах жевріла якась божевільна веселість — якась, очевидно, придушена *істеричність* в усій його появі. Його вигляд злякав мене, але нічого не могло бути гірше від тієї самоти, в якій я так довго перебував, і мені стало навіть легше на душі.

— Ви не бачили цього, — сказав він прикро після того, як скільки хвилин дивився перед собою в темряву, — ви ще не бачили цього. Та стривайте, зараз ви побачите.

Сказавши це і старанно затуливши своєю рукою лямпу, він підбіг до одного з вікон і раптом розчинив його на зустріч бурі.

Лютий порив навального вітру майже сколихнув нас на ногах. То була дійсно бурхлива, але сумно прекрасна ніч, однаково дивна дикою красою і жахом. Вихор, очевидно, зібрав свою силу близько коло нас; бо вітер часто й прикро мінився, і надзвичайна густота хмар (що звисали аж над самими баштами замку) не заважала спостерігати ніби живу швидкість, з якою вони летіли звідусіль одна на другу, не відходячи в далину. Я кажу, що навіть їхня надзвичайна густота не заважала їх бачити, хоч не було ані променя від місяця й зір і не

було блискавиці. Але спідні поверхні велетенських мас схвильованої пари і все, що було на землі навколо замку, жевріли в неприродному сяйві слабо освітлених і чітко видимих газовидних парів, що скупчилися навколо і сповинули замок.

— Не слід — не треба вам на це дивитися, — сказав я, здригнувшись, до Ашера і одвів його трішки, силом, від вікна до крісла. — Все це, що так вас уражає, це просто електричні явища й досить звичайні, — чи, може, вони походять з густих міязмів озера. Зачинім це вікно — надворі холодно, і це загрожує вашому здоров'ю. Ось один з ваших улюблених романів, я буду читати, а ви слухатимете — і так ми проведемо вдвох оцю страшну ніч.

Стара книга, що я її взяв, то був роман «Божевільний Тріст» сера Лавнселота Каннінга, та я назвав її улюбленою книгою Ашера, радше сумно шуткуючи, ніж усерйоз, бо насправді ця нудна, неохайна, позбавлена вигадки книга не могла б ні в яким разі зацікавити натхненний і тонкий розум мого друга. Та це була єдина книга під рукою на похваті, і я плекав неясну надію, що розхвильований хворий міг знайти полегкість (історія бо душевних хвороб багато знає таких аномалій) саме в тій надзвичайній глупоті, що я мав читати. Та якби судити з дикої напруженої живості, з якою він слухав, чи здавалося слухав, слів

оповідання, я міг би привітати себе з успіхом своєї вигадки. Я дійшов до тієї добре відомої частини роману, де Етельред, герой Трісту, даремно прохавши пустельника, щоб той пустив його у своє житло, збирається увійти силоміць. Тут, як усі згадують, оповідання казало так:

«І Етельред, що був мав зроду міцне серце, і до того, що тепер був вельми могутній через міць вина, що він випив, не чекав довше і не точив розмови з пустельником, котрий, по правді, упертої був і лихої стати, але, почувавучи дощ на раменах своїх і боячись, що здійметься буря, звів булаву свою вгору і ударами швидко проломив у дошках дверей отвір для своїх рук у лицарських рукавицях; і от, міцно схопившись, він зняв такий рип і крах, роздираючи дошки, що тріск сухого і глухозвучного дерева пролунав і розлігся по всьому лісові».

Прочитавши це речення, я схопився і спинився на мить, бо мені здалося (хоча я одразу здумавсь, що мене завела в оману моя схвильована фантазія) — мені здалося, що з якоїсь далекої частини замку неясно дійшло до мого слуху щось, що могло бути, бо дуже було подібне, ехом (правда, дуже притлумленим і глухим) того самого рипу й краху, який так яскраво змалював сер Лавнселот. Немає сумніву в тому, що саме цей збіг так полонив мою увагу, бо посеред тріскоту жалюз на вікнах і

звичних звуків бурі, що чим-раз росла, сам по собі отой звук не мав у собі нічого, що могло б зацікавити чи збентежити мене. Я читав далі:

«Та добрий лицар Етельред, увійшовши тепер крізь двері, був прикро розлютований і здивований, не побачивши ані знаку від лихого пустельника; але натомість він побачив лускатого і жахливого дракона з вогненным язиком; він лежав на варті перед палацом з золота, котрий вистелений був сріблом, а на стіні його висів щит з блискучої міді, на якому вирізьблені були слова

Сюди хто увійде, той переможе вмиць;
Дракона, хто заб'є, священний візьме
щит.

І Етельред підняв свою булаву і ударив дракона по голові, і дракон упав перед ним і віддав своє отруйне життя з криком, таким страшним і сиплим, і при цім таким пронизливим, що Етельред мусив затулити собі вуха долонями, боронячись проти жахливого галасування, до котрого подібного ніхто не чув раніше».

Тут я знов прикро спинився і знов з почуттям дикого здивовання — бо не могло бути ніякого сумніву, що на цей раз я дійсно почув (хоч я й не міг би сказати, звідки він ішов) глухий і, очевидно, далекий, але сиплий, довгий і страшно скрипливий

чи скреготливий звук — точний відзвук того, який моя фантазія вже встигла уявити собі, як зойк дракона, змальований романістом.

Хоч і гнітючо вражений оцим другим незвичайним збігом, переживаючи тисячу суперечних почуттів, у яких переважали здивовання і крайній жах, я все ж таки мав досить стриманості, щоб не розворушити яким словом чутливу нервозність мого друга. Я ні в яким разі не був певний, що він почув цей звук; хоча, безперечно, дивна зміна зайшла за останні кільки хвилин у його поведінці. Сидівши попереду проти мене, він поволі повернув своє крісло просто проти дверей кімнати, так що я міг тільки почасти побачити його обличчя, хоч я й бачив, що його губи тремтіли, ніби щось стиха шепочучи. Голова впала йому на груди, хоч знати було, що він не спить, бо очі його були широко і непорушно розкриті, як я побачив, глянувши на його профіль. За це свідчить так само і рух його тіла, бо він тихо, але рівноважно і безперестанно качався з боку в бік. Швидко зауваживши все це, я читав далі оповідання сера Лавнселота:

«І от лицар, уникнувши страшної люті дракона, думаючи про мідний щит і про те, щоб зломити чари, котрі тяжили над ним, відсунув труп, що лежав перед ним, і ступив мужньо по срібній підлозі до замку, де висів на стіні щит, котрий не

чекав, поки наблизиться лицар, але впав до його ніг на срібну підлогу з могутнім і страшно дзвінким звуком».

Як тільки ці слова злетіли з моїх вуст, як ніби справді мідний щит важко впав у цю мить на срібну підлогу — я почув ясний, повний, металевий і дзвінкий, хоч і явно приглушений відзвук. Украй зденерований, я схопився й став; але Ашер, як і раніше, рівномірно гойдався в кріслі. Я кинувся до нього. Його очі застигло дивилися вперед, і все його лице немов закам'яніло. Та, коли я поклав руку йому на плече, він весь раптом сильно здригнувся; недужна усмішка затремтіла на його устах, і я побачив, що він каже низьким, похапливим і невиразним шепотом, ніби нікого не було в кімнаті. Схилившись близько над ним, я нарешті схопив огидний зміст його слів.

— Не чув того? Так, я чую те і *вже чув* те. Довго-довго-довго — багато хвилин, багато годин, багато днів я чув те — але я не смів — о, жаль на мене, мізерного нещасливця — я не смів. — *Я не смів* сказати! *Ми поклали її живу в могилу*. Хіба я не казав, що мої почуття загострені до краю. *Я тепер* кажу вам, що я чув її перші слабі рухи в труні. Я чув їх багато-багато днів тому, але я не смів — *я не смів сказати*. А тепер — сьогодні — Етельред — ха! ха! ха! — ламалися двері, передсмертний зойк дракона, дзвін щита! —

Скажіть краще: тріск її труни, скрип залізних завіс її в'язниці, її блукання в вистеленому міддю коридорі. О, де мені тікати! Хіба вона не буде скоро тут! Хіба вона не спішить картати мене за мою покvapливість! Хіба я не чув її кроків на сходах! Хіба я не вчуваю, як тяжко і страшно б'ється її серце! **БОЖЕВІЛЬНИЙ!** — (він сказано схопився з крісла і вигукував звуки з таким зусиллям, ніби віддавав у них свою душу) — **БОЖЕВІЛЬНИЙ!** **КАЖУ ВАМ, ЩО ВОНА СТОЇТЬ ЗА ДВЕРИМА!**

Немов би в надлюдській силі його крику були магічні чари — велетенські старовинні панелі, на які показував він, поволі роззявили в цю мить свої важкі чорнополіровані щелепи. Це було ділом навалного шторму, але в дверях *стояла* висока і завинена постать леді Маделіни Ашер. Кров була на її білих шатах і сліди прикрої боротьби на всім її виснаженім тілі. Одну мить вона стояла, тремтячи й хилитаючись, на порозі, потім з низьким воєм важко впала вперед на свого брата і в конвульсивній, тепер остаточній, смертній агонії звалила його долі вже трупом, жертвою жаху, що він передбачав.

Мов уражений, я утік з кімнати і з замку. Шторм навколо буяв з тою самою люттю, коли я переходив старою гаткою. Раптом дикуще світло спалахнуло удовж стежки, і я повернувся, щоб побачити, звідки іде такий блиск, бо за мною був

тільки величезний дім з його тінями. Сяйво йшло від повного на заході криваво-червоного місяця, що тепер яскраво світив крізь оту, раніше ледве помітну щілину, за яку я казав попереду і яка тепер йшла яскравим зигзагом від замкового даху до землі. Я дивився на неї, коли щілина швидко почала роздаватися, налетів скажений вихор, весь круг місяця враз спалахнув перед моїми очима — мій мозок охляв, коли я побачив, як могутні стіни валяться різно — розлігся довгий, бентежний, галасливий крик, ніби голос тисячі вод, і глибоке болотяне озеро коло моїх ніг похмуро й мовчазно зімкнулося над уламками «Дому Ашерів».

Copyright © 2023
StrelBooks —
Strelbyskyy Multimedia Publishing, Ltd
strelbooks.com

ANDRONUM ©
andronum.com

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any other form or by any means, including photocopying, recording and other electronic or mechanical methods, without the publisher's prior written permission, except for limited citation and other non-commercial purposes permitted by the Copyright Law.

For information about permission to reproduce this publication, please write to:

vl@strelbooks.com
or publishing@andronum.com.ua

Copyright © 2023
StrelBooks —
Strelbyskyy Multimedia Publishing, Ltd
strelbooks.com

ANDRONUM ©
andronum.com

Усі права застережено. Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена, поширена або передана в будь-якій іншій формі або будь-якими засобами, включаючи фотокопіювання, запис та інші електронні або механічні методи, без попереднього письмового дозволу видавця, за винятком випадків обмеженого цитування та інших некомерційних цілей, дозволених законом про авторські права. Для отримання інформації про дозвіл відтворення цієї публікації пишть на адресу:

vl@strelbooks.com
або publishing@andronum.com.ua